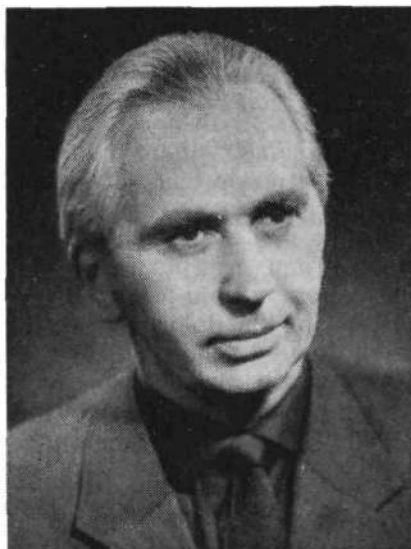

in ostudno. Nikoli ne verjemi ničesar nesrečnim ljudem. Ti zmeraj lažejo. Nehote, pa vendar. Zato si ne želi nesreče! V nesreči ne boš nikogar vzljubil. Ustavil se je, se mi zazrl v oči in globoko vzdihnil. — Utrujen sem, je dejal, pojdiva nazaj. Prijel sem ga pod roko in tako sva zamišljena in molčeča počasi odšla proti domu.

Janez
Švajncar

Fatamorgana

Vzdignjen nad zemljo je delček prahu, zrnce, nevidno človeškim očem. Z enim samim pogledom zajame množstvo nacefranih, nazobčanih, hlačevinastih, skalnatih, ostrih, mehkih, valovitih puhov. Morebiti niso to, moral bi vprašati meteorologa, pa kje je, ni mu dosegljiv. To v njegovi notranjosti je že podobno strahu, nobene opore ne čuti v nogah, podoben je plavajoči zagozdi, morda neče-

mu drugemu. Podobe ob strani v domnevni bližini se spiralasto spreminjajo, komajda se ujame v labirintu in šele spoznava, čeprav je trdno prepričan, da se ne bo dokopal do bistva. Kaj mu že v tem položaju pomeni bistvo? Poslanemu nad to videnje mu je na trenutke že skorajda pošastno: zapre oči, da bi ubežal pred stvarnostjo.

Velika iztegnjena dlan je razbrazdana, v hipu se zapre in pripravi padec. Samo navzdol mu je mogoče utoniti v tej meglenosti, ki je tako spreminjajoča se, da je ne more primerjati s tisto znano, zemeljsko, ki mu je ovlažila obraz, kožo in se vsesala v obleko. Tukajšnja je hujša. Boji se pomisliti, kako bi bilo z njim, ko bi ga nenadoma posrkala vaze. V njej bi se nehala njegova zavest, bilo ne bi niti podzavesti.

To, kar ga najbolj preganja, je misel, ki je ne upa misliti, in ve, da pretirava, ker prvič doživlja in ni enak njim pred sabo, ki s smehom začinjajo svojo zgovornost.

Sedanja misel v njem je beg pred smrtjo. Naj jo dočaka sredi tega neznanega? Barve so si podobne, meglive. Ko se sonce zapiči bleščevo v to podobo, ga prešine, da je odveč misliti na smrt. Rodovi za rodovi pred njim so preminili, človeštvo pa se nadaljuje, je tukaj. Ni sredi množice, osebe okoli njega so le drobci človeštva. Morebiti vrsta, ki

ga ne potrebuje, sam je v njej in tudi brez njegove vpetosti bo svet obstajal in se množil, čeprav lahko miselno podira ograje in drvi v pogubo.

Popolnoma preprosto ni, potegnjen je noter, to v njem ni zamaknjenje, prej bojazen, da je lahko ob tem pogledu že spremenjen v plinasto stanje. Oči so čudovita naprava, omogočajo mu, da vse to vidi in še bolj občuti. Slednje je samo njegova osebna zadeva, sam jo mora pripeljati na končno postajo. Sam se namučiti. Poraja se mu vprašanje, ali mu je bilo potrebno pohiteti v to doživetje, mar jih ni bilo na pretek spodaj, kjer je stopal z zanesljivim korakom. Vmeša se mu pomislek: tudi tam spodaj so meglice, drugačne od tukajšnjih, in vendar jih ne odstrani, kar bi bilo nespametno, nesprejemljivo, odpoved doživljanjem in doživetjem. Povsod preži smrt na vsakem koraku, a tukajšnje ga je zagrabilo in več ne spusti iz objema. Tako ukleščen še ni bil, zato hoče podoživeti in sprejeti z vsemi šumi v ušesih, ki nastopajo ob naglih vzponih in strmih nižanjih.

Ne pričakuje in ni pripravljen, spremenjenost položajev ga vzburja in mu mrači misli, čeprav prostranstvo megle ožarja svetlobo. Drugačna je od tiste na zemlji, nikoli si je ni predstavljal take, kakor se mu zdaj kaže. Televizijski ekran mu je ni ponudil. Sramuje se svoje plahosti in ne smehlja se don Kihotu v boju z mlino na veter. Uperil je sulico nad vrteče se lopute, da bi jim določil mirovanje, on pa se z očmi bojuje in odkriva skrivnost pred sabo. Pogledi so mu okovani z vencem plahosti, ker ga v podzvesti razjeda, da je popolnoma nemočen in odvisen od oglašajočih se motorjev. Njegov um in njihova moč nista združljiva, in kljub temu povezana, skupaj morajo kljubovati zračnim gmotam, viharjem in sunkovitim prevračanjem.

Kateremu izmed razumnikov naj pritrdi v tem prostoru, ki ni to, marveč je le položaj v praznini, kajti vse naokoli je podobno nememu pričakovanju. Sploh ta negibnost mu zbuja nenavadno in nedojemljivo razpoloženje. Nikomur ne pritrdi, ker se ne odzivajo in ga puščajo v nemar, samotnega, dvomečega, tavajočega. Morebiti mu je še najbližji armenski slikar Sarian, njegova zadnja nedokončana stvaritev. Z oljne slike na stojalu čuti njegov ustvarjalni um in talent. Raznobarvne ploskve na platnu odkrivajo delček veselja, tudi te podobe, ki jih je videval v zadnji minuti in so mu še zdaj v čutih, da jih ne izloči iz oči. Čeprav je tonila iz zornega kota, mu je v podzvesti in jo ponovno doživlja v novi, odtisnjeni različici barv in pomenov.

Dobro zaznava razkosane sekunde plastičnosti verjetnega in neverjetnega v sebi. Dojel je in ostajal v dvomu, da je mogoče to, nad čimer potuje, tako spreminjajoče se. Nenadoma so se nazobčani meglični puhi prevesili v strmino. Nad njimi je drsel strnjen trak, ki mu ni vedel določiti tvarine. Visel je preteče, da zdrse, se prelomi in mu vidno polje popolnoma izmaliči. Ko je pomislil na to možnost, se je umaknil. Morda niti ni bilo točno tako, toda podoba se je izoblikovala nanagloma in moral je pazljivo tipati z očmi, da je razpoznal razlike. Iz poprejšnjih ugreznin in prevrnjenih skodelic, spominjaje na kraterje na mesečevi površini, so nastale doline, ob njih prepadi.

Ugledal je zveri in živali, divje in pohlevne. Zagotovo so bile vsaj tri podobne severnim medvedom: z udrtimi očesnimi jamami,

s silnimi šapami, z ogromnimi dlakavimi hrbti. Pomaknjena podnje je ždela srnica, tekaje k brezoblični sfingi, sedeči pred templjem, ki je slojasto odkrival zožujoče se nadstropje. Dinozaver je z zadnjimi okončinami enakomerno likal zemeljsko skorjo, ki se je udirala in ga pogrezala.

So vse to izoblikovala njegova očesna zrkla ali zračno slepilo? Vmes je dojemal, da to pred seboj zares doživlja, kar mu je bilo tisto neprijetno, celo strahotno. Lotevala se ga je nemoč, spreletelo po udih in ga napolnilo z negotovostjo.

Pomislil je, da bo morebiti končal svoje zavedanje v tej zmesi plinov in zraka, ko sploh ni mogel zatrditi, iz česa je nakopičena gmota v njegovi bližini. Vedel ni nitj tega, ali mu zares preti nevarnost, čeprav mu je nabijalo v sencih, da je neumno misliti misli, ki se njegovih sosedov ne dotaknejo. Uprl se je možnosti o neizbežnem koncu. Mora se vrniti domov k svojim. Samo s tem namenom je odšel od njih. Vendar — domnevam ni izruval korenin, niti jih ni sprostil. To je bilo najhujše in ga je preganjalo in utesnjevalo, da se ni upal pogledati sosedu. Ko bi bil tedaj vedel, da je ravnokar usnul, bi ga bil prebudil in vprašal, kako je to zmogel. Kratkotrajno ga je črtal iz dosega, ker je bil prezaposlen sam s sabo in je potonil v to grozljivo valovanje meglic in previsov, členkov, robov, polic, usekov, skal, kraterjev, lave, da so se mu v glavo zasekali trni. Izzivanjem je vračal nasprotna vprašanja. Morda pa ponujena podoba ni bila grozljiva in so jo tako storili le prividi in njegove oči, morda bi se prividom in očem nekoga drugega kazala zanimiva in vredna ogleda. Na to si ni vedel odgovoriti.

Nihče ga ni prisilil, da gleda pojav, ki ga je vzburljal, bilo mu je na voljo: zapri oči in že ubežiš stiski, ki ti vendarle pomeni veliko in enkratno doživetje. Zato si odšel na to pot, podoben si vsem drugim, spremlja te radovednost, da si potešiš in nasitiš oči.

Pripovedovali so mu, da je vožnja z letalom prijetna, mirnejša in udobnejša kot z vlakom in avtobusom. Ni jim verjel, sprijaznil se je celo z dejstvom, da se nikoli ne bo dvignil nad oblake. Umislil si je svojo obrambo: ni maral priznati napredka tehnike, sploh ne možnosti, da sledi Ikaru. Predsodkov si je nabral z domačo vzgojo.

Njegov čas, sedanji čas. Doživljal je malo avtov. Otroci so tekali in se lovili po prašni cesti in bili senca sedanjih: skobacajo in že so na triciklu, potem na kolesu, potem na mopedu, potem na motorju in tako naprej do avtomobila, tanka, ladje, letala.

Sam mora opraviti s seboj, a ne uspeva odvreči bremena. Iz spomina izbrska vsa spoznanja in vse grozote, ki jih je doživel v otroštvu, med vojno in po njej do danes. Tokratno doživetje nima dvojnika, je eno, samo in zato tolikanj pomaknjeno v preizkušnjo. Nemočen je, da bi spremenil trenutno stanje, odločata sedež in varnostni pas. Stevardesa jih je poučila, naj bi popolnoma mirovali, ko letalo vzleti in ko pristane. Njene besede so izzvenele v šumu motorjev in zračnih plasti, močnejši in prevladaje mu je pogled na neznano, ki ni podobno slikarjevi stvaritvi in ne fotografskemu posnetku, je tukajle ob njem, skorajda na dosegu roke in vendarle oddaljeno in zavito v večno uganko.

Nikoli ni pomislil, da se bo srečal s tem pojavom, nihče mu ni omenil te možnosti in da bo to doživetje dočakal na višini deset tisoč metrov.

Porajale so se mu primerjave, ko je pomislil na svoj položaj. Kaj naj bi se spremenilo, če v hipu postane nič? Zdrobljen v nesestavljive delce bo krožil v teh tančicah meglic, postajal vedno manjši in se obrušel zil s to prozorno sestavino. Koliko jih je že odšlo v smrt pred njim? Koliko prav zdaj v teh njegovih hudih mukah? V zraku, na zemlji, na vodi. Zakaj tudi sam ne bi postal eden izmed njih? Toda ta zakaj ni le beseda z enim samim pomenom, ima jih mnogo, na primer to, zakaj so nekoč Turki prihajali v Armenijo in pobijali nedolžne ljudi. Ni popolnega utemeljenega odgovora, so le domneve, ugibanja in spoznanja, da človek, podoben drugemu, postane krvoloč in ubijalski. Mar ni ta podoba Armencev podoba njegovega rodu, delita si zgodovino, vstajala sta in padala, nikoli obnemogla. Tu sta in nadaljujeta se v potomcih, kajti pravica je močnejša od zla, četudi je na milost in nemilost prepuščena mnogim naključjem. Moral je napočiti dan, da je sonce sijalo prav tako kakor poprej v mračnjaštvu in vendar drugače, njegovi blagodejni žarki so žalost prelili v solze veselja, da je podjarmljeni človek ostal živ, uklonjen, nikakor ne zlomljen, in se nadaljuje v njih, ki so zdaj globoko spodaj pod njim.

Vmesna praznina ga napolnjuje z mislijo, da so nazobčane kavkaške gore tihe, mirujoče, pripravljene, da ga sprejmejo z ostrino in trdoto. Če se to pripeti, kdo ga bo našel, kdo od njegovih? Sploh ne bodo slutili, da je prav tukaj, domnevali bodo, da je drugje. Zato se ne sme pripetiti najhujše, življenje mora ostati v njem, da bo komurkoli in vsakomur pripovedoval o sedanjih občutkih, ko se je enkrat za zmerom zavedel svoje ničevosti v stroju vladajočih in poslušnih.

Obup ni segel čez mejno črto. Srčno bilo je bilo z njim in misel se mu je osvežila. S svetlobno hitrostjo je poletel v doživetje od tistega dneva naprej, ko je začel dojemati naklonjenost in nenaklonjenost narave, dobroto in zlo sosedov, ki jih je spoznaval in spoznal in jih zdaj mnogih ni več. Zakonitostim naravnega minevanja ni mogoče ubežati. V tem je edina enakost vseh. Rodiš se, živiš in umreš. Dokler si, se osmisli in ostani pokončen, kajti sicer boš v vetru premetavajoča se smet, končaje v pogubi.

Moral bo zakorakati v svet, ki je tudi to, kar je v tem hipu pod njim: viseče in lebdeče. Oči mu ne razločijo, ali je tisto še valovapje ali že popolno mirovanje. Tišina vsekakor je, to je neizpodbitna resnica, vsa ta nakopičena gmota ga ne prepriča, da se je uštel. Razpoznavanju daje prednost in vendar se sprašuje, zakaj ta količina gmote ni skladneje oblikovana, zakaj je tako razcefrana in s preštevilnimi odenki, ki ga spominjajo na dovršene podobe pokrajin, videvaje jih na likovnih razstavah. Ne sklene misli, ostanejo mu ukleščene v ugibanjih.

Pogled nameni sosedu. Ta mirno spi in morda sanja o domu in prijateljih, on pa se ne ubrani preteče slutnje. Zapira oči in hoče ven iz tega utesnjujočega oklepa, a oči mu odrekajo poslušnost in vedno znovi prihajajo v zrenje. Videti hočejo in ponesti s seboj, kar je enkratno ponujeno. Drugače kakor francoski letalec Antoine de Saint Exupéry v svoji knjigi Veter, pesek in zvezde. Daleč vsaksebi ostajata v doživ-

ljanjih tukaj gori. Kljub temu si pravi, da sta sorodni duši: on po svoje, jaz po svoje. V uteho mu je in spoznanje, da nista izdelana po enem kalupu, in prav je tako, v tem čuti vrednost različnosti.

Ni takoj dojel, da sta se kazalca na njegovi zapestni uri pomaknila po številčnici na ciljno točko. Še tedaj, ko je izstopil iz letala, so se mu skozi megleno zaveso zemeljskega dežnika prikazovale s snegom pokrite gore, ki so ostale visoko nad njim in daleč v ozadju resničnosti.